

- se poate reveni la el oricând, adică poate fi folosit la diferite subiecte care au tangență cu subiectul prezentat.
- este prietenos elevului – pot fi utilizate diferite culori și forme variate;
- este atractiv prin activitățile realizate de elevi: decupare, colorare, lipire etc.;
- poate fi realizat și în clasă, dar mai ales acasă, și în realizarea acestuia pot participa toți membrii familiei.

Lectura unei cărți permite la finalul lecției formularea unei sarcini care să poată fi prezentată în tehnica Lapbook. Este o bună recapitulare a elementelor asimilate, e o bună ocazie de reactualizare a conținutului și mesajului cărții, o bună reconceptualizare a ideilor, o bună ocazie de prezentare a personajelor din perspectivă proprie.

Ca urmare a diversificării analizei textului, competențele de comunicare ale elevilor vor deveni tot mai complexe și nuanțate, se va preciza cu atenție și forma scrisă a exprimării, se va aborda integrat limba și literatura română și foarte multe din aspectele învățate vor fi reactualizate, vor prinde contur și elementele inter- și transdisciplinarității.

Este mai complicat să evaluezi produsul. Dar formularea sarcinii de realizare va determina și algoritmul de evaluare și notare a acestui produs. Desigur că aspectele de creativitate, originalitate, complexitate și corectitudine vor prevala în procesul de evaluare.

Sarcinile pe care le formulează și le propune profesorul elevilor săi trebuie să se centreze pe interesele și nevoile de învățare ale acestora, să corespundă capacităților și aptitudinilor de vârstă, dar, totodată, să fie creative și interesante, să solicite implicarea lor și să asigure evoluția elevilor, astfel încât să se atingă finalitățile educației în ansamblu.

Îi avem 12 ani de zile pe elevi la lecțiile de limba și literatura română. Misiunea profesorului este să conceapă educația, predarea, lecția, așa încât să formeze pe parcursul acestor ani o personalitate armonioasă și echilibrată într-o lume care se schimbă într-un ritm accelerat.

BIBLIOGRAFIE

1. *Curriculumul disciplinar la limba și literatura română*, 2019.
2. SĂMIHĂIAN, FLORENTINA. *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*. Chișinău: Editura Art, 2014.
3. BOCOȘ, MUȘATA - DACIA. *Instruirea interactivă*. Iași: Polirom, 2013.
4. PĂNIȘOARĂ, ION-OVIDIU. *Profesorul de succes. 59 de principii de pedagogie practică*. Iași: Polirom, 2015.
5. Cadrul European comun de referință pentru limbi. 2001.

CONSIDERAȚII PRIVIND ARBORELE CONCEPTUAL ÎN ELABORAREA DICȚIONARELOR SPECIALIZATE

*Druță Inga, dr. hab.,
Vieru Lidia, Vlas Mariana,*

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

CZU: 81'374

Abstract

In designing a specialized dictionary, the conceptual structuring of the field is extremely important. Concepts do not exist in isolation, they cannot be considered units of knowledge with independent existence, but they always enter into a relationship with each other, finding their identity in relation to a structured conceptual ensemble. The conceptual tree allows the identification of general concepts, of the first degree, then the relationship with the individual concepts, of the other levels, by establishing the hierarchy or other relations: cause – effect, purpose, part – everything, etc. The conceptual tree determines the contouring of the field, the rigorous delimitation of the distinctive features of some concepts and their univocal definition, being an effective tool in the design of specialized dictionaries.

Key-words: concept, conceptual tree, terminography, definition, specialized dictionaries

Spre deosebire de un dicționar general, care cuprinde lexeme din limba comună și termeni din diverse domenii, un dicționar specializat inventariază termeni proprii unui singur domeniu (economie, informatică, medicină etc.). În proiectarea unui dicționar specializat, este extrem de importantă structurarea conceptuală a domeniului sau arhitectura conceptuală. Conceptele nu există izolat, nu pot fi considerate unități de cunoaștere cu existență independentă, ci intră întotdeauna în relație unele cu altele, aflându-și identitatea în raport cu un câmp, cu un ansamblu conceptual structurat [1, p. 11]. Sistemele conceptuale se fundamentează pe conceptele-cheie ale unui domeniu, de la care se ramifică celelalte concepte. Metaforic vorbind, conceptele-cheie sunt fundația edificiului, conceptele ierarhic subordonate sau asociate formează cadrul acestuia, iar termenii sunt „cărămizile” domeniului construit. În structurarea conceptelor într-o arie tematică, într-un sistem de noțiuni, „fiecare noțiune își definește relațiile cu celelalte noțiuni” [2, p. 101].

Potrivit normei ISO 704, domeniul de activitate trebuie să funcționeze „ca un cadru în care este stabilit câmpul conceptual”. Aceeași normă furnizează și un exemplu: dacă ar trebui să inventariem și să definim terminologia instrumentelor de scris în papetărie, exemplul folosit, și anume *creion*, va forma o parte a câmpului conceptual care are de-a face cu creioane, conceptualizate de specialiștii acestui domeniu; creioane din afara domeniului, cum ar fi *creionul dermatograf*, ar fi excluse. Eugen Wüster considera că pentru activitatea de cercetare terminologică structurarea conceptelor într-un câmp în funcție de relațiile în care intră are o importanță primordială și trebuie să constituie baza oricărui demers. În opinia lui Wüster, relațiile între concepte sunt de două mari tipuri: relații bazate pe asemănare, numite de inginerul austriac *logice* (raporturi abstracte, generice), și relații bazate pe contiguitate, numite *ontologice* (raporturi concrete de tipul cauză – efect, juxtapunere în spațiu sau timp, parte – tot). Norma ISO 704 a reluat clasificarea wüsteriană sub denumirea *relații ierarhice* (*generice* și *partitive*), cărora le-a adăugat *relațiile asociative*.

În relațiile ierarhice, conceptele sunt organizate pe niveluri, unde conceptele supraordonate (*hiperonime*) apar divizate în cel puțin un singur concept subordonat (*hiponim*); conceptele subordonate aflate la același nivel și având criterii asemănătoare de subdivizare se numesc concepte coordonate (*cohiponime* sau *izonime*). Conceptele pot fi ordonate fie într-un sistem de relații generice, fie într-un sistem de relații partitive în urma analizei intensiunii și extensiunii fiecărui concept aparținând câmpului conceptual corespunzător astfel:

a. o relație generică se poate stabili între două concepte atunci când intensiunea conceptului subordonat include intensiunea conceptului supraordonat plus cel puțin încă o caracteristică diferită (conceptul supraordonat se numește (*concept*) *generic*, iar cel subordonat, *specific* sau *individual*). De exemplu, *planetă* este un concept generic (sau general), iar *Pământ*, *Marte* etc. sunt concepte individuale (având trăsături specifice care individualizează obiectul): corpuri cerești cu orbite eliptice, se rotesc în jurul Soarelui, au sau nu au inele ș.a. În domeniul economic, *închiriere* este un concept generic, iar *leasing* și *renting* – concepte individuale:

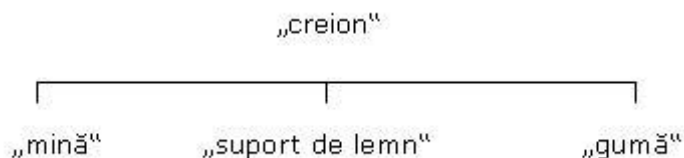
leasing	renting
formă de împrumut	formă de împrumut
de lungă durată	de scurtă durată
imobile, utilaje, echipamente costisitoare	mașini și utilaje
posibilitate de procurare	nu pot fi procurate

Distingem conceptele generale de conceptele individuale pentru a le putea defini. Astfel, definițiile conceptelor *leasing* și *renting* vor începe cu expresia „formă de împrumut”, după care se vor enumera trăsăturile specifice.

Această relație este reprezentată, de obicei, într-o schemă arborescentă sau într-o listă numerotată:

1. instrument de scris
  - 1.1. marker
  - 1.2. creion
    - 1.1.1. creion colorat
    - 1.1.2. creion negru
  - 1.3. stilou...

b. o relație partitivă se poate stabili atunci când conceptul supraordonat reprezintă un întreg, iar conceptele subordonate reprezintă părți ale acestui întreg; părțile care formează întregul pot fi asemănătoare (atomii într-o moleculă) sau diferite (ușile, ferestrele unei case); unele părți pot fi esențiale, altele opționale pentru identificarea întregului; unele pot fi nu numai esențiale, dar și delimitative, prin aceea că deosebesc întregul de concepte asemănătoare. Relațiile partitive pot fi reprezentate printr-o schemă cu linii drepte:

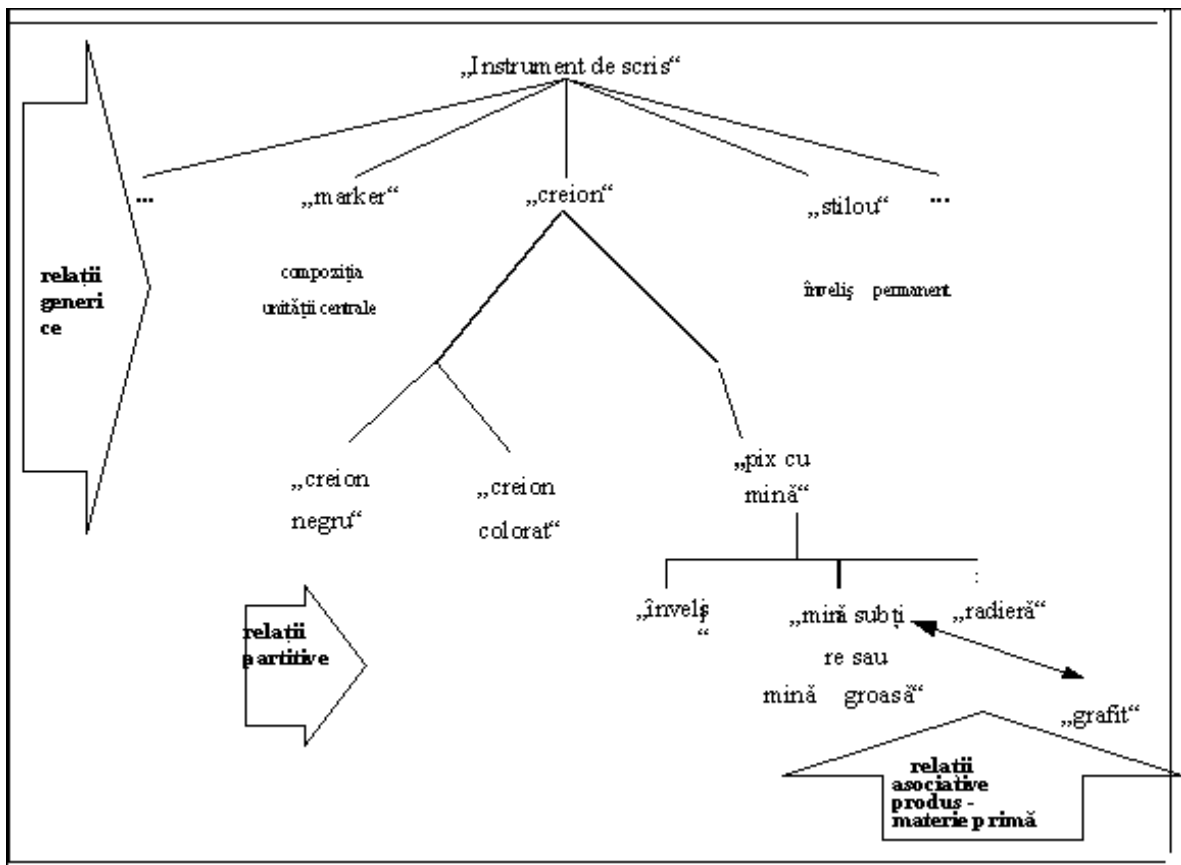

Relațiile asociative nu presupun ierarhizarea; acestea apar atunci când e posibilă stabilirea unei legături tematice între concepte în virtutea unei anumite experiențe. Norma ISO 704 oferă exemplul unor relații asociative:

- în baza proximității în timp – etape ale unui ciclu evolutiv: gameți – zigoti – gonade;
  - cauză – efect: umiditate – coroziune;
- în cadrul unei tematici profesionale:
- producător – produs: brutar – pâine;
  - profesie – unealtă: pictor – pensulă.

Când se proiectează un dicționar specializat, se analizează aceste relații, deoarece termenii inventariați nu trebuie să fie un nomenclator arbitrar de unități, ci să se constituie într-un sistem conceptual armonios. În funcție de domeniu, structurarea cunoașterii este diferită: „De pildă, demersuri ipotetico-deductive, cum este cel al matematicii, pot duce la sisteme conceptuale bazate pe statistici sau formule matematice abstracte, în vreme ce științele naturale pot organiza același domeniu de cunoaștere prin prisma clasificării fenomenelor observabile. Ingineria și tehnologia pot structura un sistem în funcție de procesele de producție, în timp ce specialiștii în drept sau sociologie pot considera aceleași fenomene prin prisma legalității sau a interacțiunii sociale” [3].

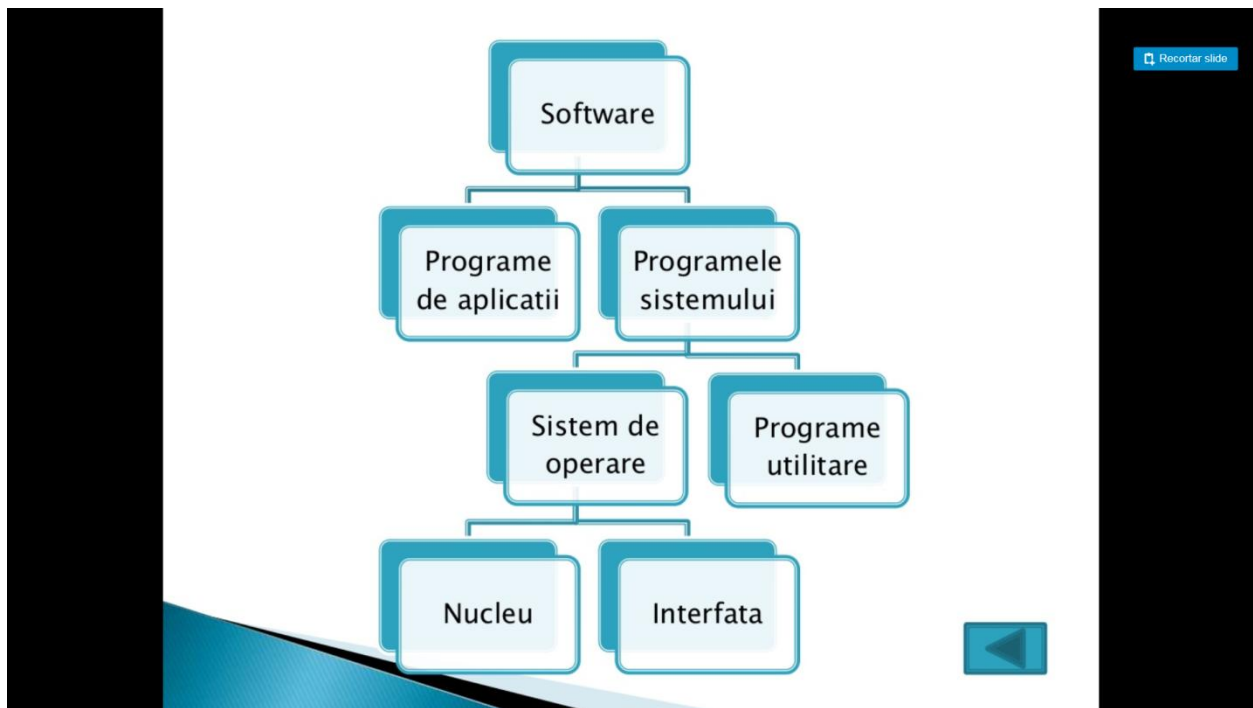
Sistemele conceptuale pot fi generice, partitive, asociative sau mixte, în funcție de relațiile în baza cărora au fost constituite. Iată un model de sistem conceptual mixt oferit de ISO 704:

Termenul denumește un concept (o noțiune) și se constituie cu ajutorul definiției. Conform ISO 1087 (1990), definiția este un enunț care descrie o noțiune și care permite diferențierea de alte noțiuni în interiorul unui sistem noțional [4]. Ansamblul de relații permite stabilirea de legături noționale între mai multe concepte. Definirea este o operație logică importantă de determinare a ansamblului de caracteristici care intră în conținutul conceptului și are drept rezultat o propoziție ce enunță echivalența între un termen, definit (obiectul definiției) și ansamblul de caracteristici. În cazul dicționarilor terminologice, definirea implică un număr necesar și suficient de trăsături caracteristice pentru stabilirea deosebirii de alte obiecte, aceasta fiind o definiție de tip standard ISO. Definițiile trebuie să corespundă unui singur definit și să fie coerente, adică să constituie un ansamblu necontradictoriu [5, p. 92].

Stabilirea unei taxonomii a noțiunilor sub diverse reprezentări, în special ca arbore conceptual, este esențială din perspectiva identificării termenilor din domeniu. Arborele conceptual (sau noțional) determină conturarea domeniului, delimitarea riguroasă a trăsăturilor specifice ale unei noțiuni și definirea univocă a acestora, fiind un instrument eficient în proiectarea dicționarilor specializate.

Un arbore conceptual poate fi reprezentat astfel:

sau sub formă de tabel:

Comerțul electronic

ii	Tranzacții	Produse și servicii	Marketing	Securizare	Comunicare	Tehnologii informaționale
	Tipuri de tranzacții	Costuri și modalități de plată	Publicitate	Criptografie	Modalități de comunicare	Rețele
	Firme/Personae			Protecția consumatorului Procese de identificare		Softuri

Pentru a elabora, spre exemplu, structura conceptuală a mediului, se vor repera inițial componentele esențiale ale domeniului: *factori, procese, acțiuni; elemente spațiale și temporale; organisme și activități umane* (mediul natural și artificial); *modificări* suportate de mediu (*naturale și antropice*); *interrelațiile* dintre elementele mediului; *cauzele degradării mediului; soluții* în vederea combaterii efectelor negative asupra mediului (protecția mediului). Apoi se vor identifica, pentru fiecare clasă conceptual-semantică, conceptele-cheie.

O primă categorie o reprezintă *elementele mediului*, din care fac parte conceptele-cheie *ecosistem, ecosferă, biotop, biocenoză, biosferă, habitat*.

Ecosistemul este o „unitate naturală care include toate organismele vii (*biocenoza*) și mediul (*biotopul*) în care trăiesc” (DE); „cea mai mică formațiune spațio-temporală de sine stătătoare care integrează local viața și mediul într-un tot unitar. Ecosistemul reprezintă unitatea de bază, de lucru a ecosferei...” (DEM). Definițiile menționate denotă că *ecosistemul* este un element de bază al mediului, fiind hiperonim pentru termenii *biotop* (mediu de viață, habitat) și

biocenoză (totalitatea organismelor) și hiponim pentru *ecosferă*. Definiția conceptului *ecosferă* confirmă relațiile ierarhice stabilite: „ansamblul ecosistemelor de pe glob ale cărui subsisteme sunt ecosistemele, complexe de ecosisteme, sistemul social-uman, [care] cuprinde domeniul de existență a materiei vii (scoarța în dezagregare, hidrosfera și o mare parte din atmosferă)” (*Lex. prot. med.*).

Un alt element al mediului este *biosfera*, termen definit uzual ca „totalitatea ființelor care trăiesc pe pământ, în apă și în partea inferioară a atmosferei”, în DEX și, mai detaliat și enciclopedic, în DEM: „totalitatea viețuitoarelor din geosferele ce conțin viață (litosfera, atmosfera, hidrosfera) și ariile în care acestea trăiesc. Litosfera este populată mai ales în pătura superioară, câțiva metri, uneori zeci de metri profunzime și în mod excepțional s-a găsit viață sub formă de bacterii în zăcămintele de petrol de la 2500-3000 m adâncime. Atmosfera este populată mai ales în păturile inferioare până la câteva sute de metri; la înălțimi de 5000-6000 m ajung doar unele mici organisme (spori de ciuperci, bacterii, mici insecte, mici păianjeni etc.) purtate de curenții de aer – aeroplancton. Hidrosfera este populată în toată masa ei până la adâncimile maxime de peste 10 000 m. Masa biosferei este apreciată la $80 \times 10^9 \pm 144 \text{ t}$ ”. Prin urmare, *biosfera* desemnează mediul biotic, fiind un element al mediului în ansamblu.

Termenul *habitat* este definit în dicționarele generale astfel: „suprafață locuită de o populație, de o specie de plante sau de animale; biotop” (DEX); „1. biotop. 2. ansamblu echilibrat și unitar al condițiilor de locuit, necesare omului civilizat, modern; (p. ext.) mediu în care trăiește omul” (MDN 2000). În dicționarele specializate definițiile sunt mai codificate: „1. stațiune. 2. sin. *microbiosferă*, parte dintr-un biotop ocupată de un individ sau de o populație, care oferă acesteia toate condițiile de dezvoltare și de prosperitate. Factorii care delimitează habitatul sunt: structura solului, a fundului apelor, temperatura, lumina, formele de relief, aciditatea, sursele de hrană etc. (...)” (DEM 2005).

În cadrul categoriei discutate, din definițiile prezentate pot fi deduse următoarele relații semantice din perspectiva supraordonării: *ecosferă* este hiperonim pentru *ecosistem*; conceptele *biosferă*, *habitat*, *biotop* și *biocenoză* sunt hiponime pentru *ecosistem*.

O serie de termeni din domeniul mediului se încadrează în categoria semnificativă vizând *modificările mediului* (schimbări climatice și terestre): *caniculă*, *ariditate*, *secetă*, *deșertificare*, *inundație*. Fenomenele meteorologice extreme din ultimele decenii (inclusiv *încălzirea globală*) se manifestă, pe de o parte, prin valuri de căldură neobișnuită, creșterea generală a temperaturilor, reducerea precipitațiilor (ploi și zăpezi), uragane puternice, iar, pe de altă parte, prin inundații devastatoare.

Secetă este definit în DEM ca „perioadă îndelungată de timp (de la minimum două săptămâni până la mai multe luni) în care nu cad deloc precipitații sau acestea sunt cu totul insuficiente, din care cauză plantele se ofilesc și mor. Ofilirea poate fi temporară, când planta revine la normal după ploaie, și definitivă, când revenirea nu mai este posibilă. Secetele reprezintă abateri de la legitățile climatice generale din zonele temperate și se repetă cu o frecvență de 11 ani (perioada scurtă, modulată după ciclurile solare), 33-40 de ani (perioada medie) și 80-100 de ani (perioada lungă)...”. Apartenența termenului la categoria *schimbări climatice* este sugerată prin precizarea „abatere de la legitățile climatice generale”. Prin analogie, și *caniculă* (sin. *arșiță*) se încadrează aici, deoarece, fiind o abatere climatică, produce oamenilor stres, le afectează sănătatea și poate provoca incendii.

Termenul *ariditate* este definit în lucrările terminografice consultate ca „un anumit grad de uscăciune a climatului dintr-o regiune; se exprimă prin indicii de ariditate Emm. de Martonne”

(*Lex. prot. med.*); „gradul de *uscăciune* a atmosferei și/sau a solului, de lipsă de vegetație dintr-o anumită zonă aridă” (*Encicl. ecol.* 2010). Confruntând definițiile conceptelor *secetă* și *ariditate*, constatăm că primul este hiperonim pentru al doilea, deoarece o perioadă prelungită de *secetă* produce *ariditate*. Aici se observă o relație asociativă de tipul cauză – efect. Prin analogie, se vor analiza relațiile dintre celelalte concepte identificate.

Un sistem conceptual este necesar pentru structurarea cunoașterii umane prin clarificarea relațiilor între concepte, pentru constituirea unei terminologii uniforme, pentru compararea conceptelor și termenilor care le desemnează în limbi diferite și pentru elaborarea corectă a definițiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. BUSUIOC, I.; CUCU, M. *Introducere în terminologie*. București: Credis, 2001.
2. FELBER, H. *Manuel de terminologie*. Paris: UNESCO, 1987.
3. ISO 704: 2009. Terminology work. Principles and methods.
4. ISO 1087: 2000. Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application.
5. ȚĂRUȘ, D. Aspecte teoretice și practice în formarea repertoriului terminologic al „Enciclopediei Moldovei”. *Philologia*. Nr. 1, 2010, 91-97.

Dicționare

1. DE = *Dicționar enciclopedic*. București: Editura Enciclopedică, 1993-2009.
2. DEM = *Dicționar enciclopedic de mediu* (coord. C. PÂRVU). București: Editura Monitorului Oficial, 2005.
3. *Encicl. ecol.* = ION DEDIU. *Enciclopedia de ecologie*. Chișinău: Știința, 2010.
4. *Lex. prot. med.* = FLORINA BRAN; ILDIKÓ IOAN; DINU MARIN ș.a. *Mic lexicon de protecția mediului*. București: Editura Economică, 1999.
5. MDN 2000 = FLORIN MARCU. *Marele dicționar de neologisme*. București: Editura Saeculum, 2000.

METAFORA AFORISTICĂ LATINĂ ÎN LIMBAJUL ROMÂNESC

*Rotari Natalia, cerc. șt. stagiar,
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”*

CZU: 811.135.1.09:811.124

Abstract

The article presents a brief research of the metaphorical elements in the constitution of the Latin aphorism, which represents the ancient and medieval philosophy of the Romans, but which is still current in the specialized languages of Romanian such as medical, technical, biological, didactic, scientific, etc. Understanding Latin aphorisms is possible thanks to the process of semantic and semiotic equivalence from the source language into Romanian. Equivalence is produced cognitively, connotatively and denotatively.

Key-words: aphorism, analogy, equivalence, language, metaphor.

Aforismele, așa cum spune și Lucian Blaga, sunt idei și sugestii care nu pot fi exprimate decât metaforic [5, p. 5]. Atât gândirea metaforică, cât și aforismul se situează între sfera virtualului și a problematicei, punând accent mai mult pe tăcere și interogație decât pe filosoficul explicit, or, structura lingvistică a aforismului și a metaforei se bazează pe analogie și disanalogie, iar paradoxul se situează între echivalența semanticii aforismului latinesc în raport cu limba română.

Cercetătorii în domeniul terminologiei consideră că echivalența este „relația de identitate dintre două unități de sens aparținând la două limbi diferite, care au aceeași conotație/denotație” [1, p. 113]. Echivalența stă la baza procesului de traducere care exprimă ideea de a reda aforismului latinesc o expresie sinonimă în limba română. Dar, acest procedeu nu se rezumă doar la faptul de a-i conferi aforismului o simplă analogie a elementelor lingvistice. Echivalența